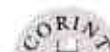

STENDHAL

Roșu și Negru

Ediția a II-a

Traducere din limba franceză, note și prefață de
IRINA MAVRODIN

CLASICI AI LITERATURII

CUPRINS

<i>Prefață de Irina Mavrodin</i>	5
<i>Tabel cronologic</i>	10
 CARTEA ÎNTÂI	13
Avertisment	14
I. Un orașel	15
II. Un primar	19
III. Bunurile săracilor	22
IV. Un tată și un fiu	27
V. O negociere	32
VI. Plictisul	40
VII. Afinitățile electivă	48
VIII. Mici întâmplări	59
IX. O seară la țară	67
X. O inimă mare și o avere mică	75
XI. O seară	79
XII. O călătorie	84
XIII. Ciorapii ajurați	90
XIV. Foarfecele englezești	95
XV. Cântecul cocoșului	99
XVI. A doua zi	103
XVII. Prim-adjunctul	108
XVIII. Un rege la Verrières	113
XIX. Când gândești, suferi	126
XX. Scrisorile anonime	135
XXI. Dialog cu un stăpân	139
XXII. Moduri de a acționa în 1830	153

XXIII. Supărările unui funcționar	165
XXIV. O capitală	179
XXV. Seminarul	186
XXVI. Lumea sau ceea ce îi lipsește bogatului	194
XXVII. Prima experiență de viață	204
XXVIII. O procesiune	208
XXIX. Prima avansare	215
XXX. Un ambițios	231
 CARTEA A DOUA	 249
I. Plăcerile vieții la țară	251
II. Intrarea în lume	262
III. Primii pași	270
IV. Palatul de la Mole	274
V. Sensibilitatea și o mare doamnă preacucerinică	287
VI. Un mod de a rosti cuvintele	290
VII. Un atac de gută	297
VIII. Care decorație e cu adevărat importantă?	305
IX. Balul	315
X. Regina Marguerite	325
XI. Autoritatea unei fete	333
XII. Să fie oare un Danton?	338
XIII. Un complot	344
XIV. Gândurile unei fete	353
XV. Să fie oare un complot?	358
XVI. Ora unu după miezul nopții	364
XVII. O sabie veche	370
XVIII. Momente îngrozitoare	375
XIX. Opera Buffa	380
XX. Vasul japonez	390
XXI. Nora secretă	396
XXII. Discuția	401
XXIII. Clerul, pădurile, libertatea	410
XXIV. Strasbourg	418
XXV. Ministerul virtuții	425
XXVI. Iubire morală	432

XXVII. Cele mai bune posturi din sânul bisericii	436
XXVIII. Manon Lescaut	439
XXIX. Plictiseala	443
XXX. O lojă la Opera Buffa	447
XXXI. Să o înspăimânt!	451
XXXII. Tigrul	456
XXXIII. Infernul slăbiciunii	461
XXXIV. Un om inteligent	467
XXXV. O furtună	473
XXXVI. Detalii triste	478
XXXVII. Un turn	485
XXXVIII. Un om puternic	490
XXXIX. Intriga	496
XL. Liniștea	500
XLI. Judecata	505
XLII.	511
XLIII.	517
XLIV.	522
XLV.	530

Avertisment

Această carte era pe punctul de a apărea când marile evenimente din Iulie au dat tuturor spiritelor o direcție puțin favorabilă jocurilor imaginației. Avem toate motivele să credem că paginile următoare au fost scrise în 1827.

I UN ORĂȘEL

*Put thousands together
Less bad.
But the cage less gay.¹*
HOBBS

ORĂȘELUL VERRIÈRES POATE TRECE drept unul dintre cele mai frumoase din Franche-Compté. Casele lui albe, cu acoperișurile lor ascuțite acoperite cu țigle roșii se întind pe povârnișul unei coline, ale cărei sinuozități sunt puternic desenate de niște pâlcuri de castani viguroși. Râul Doubs curge la câteva sute de picioare sub fortificațiile construite odinioară de spanioli și acum căzute în ruină.

Orășelul Verrières este adăpostit la nord de un munte înalt, care face parte din masivul Jura, muntele Verra. Culmile lui sfârâmate se acoperă cu zăpadă încă de cum dă frigul în octombrie. Un torent, care se năpustește din munte, străbate Verrières înainte de a se arunca în Doubs, punând în mișcare numeroase ferăstraie mecanice de tăiat buștenii; e o industrie foarte simplă și aducătoare de o anumită bunăstare pentru cei mai mulți dintre locuitori, care sunt nu atât burghezi cât țărani. Dar nu ferăstraiele mecanice au îmbogățit acest orășel. Bunăstarea generală se datorează fabricii de pânzeturi vopsite, zise de

¹ Închide laolată o mie dintre cei mai puțin ticăloși, dar și pușcăria va fi mai puțin veselă (engl.).

Mulhouse, și astfel, după căderea lui Napoleon, aproape toate fațadele caselor din Verrières au fost reconstruite.

De îndată ce ai intrat în oraș ești asurzit de vuietul unei mașini zgomotoase și cu o aparență îngrozitoare. Douăzeci de ciocane grele, și care cad cu un zgomot care zguduie pavajul, sunt ridicate de o roată pusă în mișcare de apa torentului. Fiecare dintre aceste ciocane fabrică, în fiecare zi, nu știu câte mii de cuie. Niște fete tinere, frumoase și pline de prospețime, pun sub aceste ciocane enorme micile bucăți de fier care sunt repede transformate în cuie. Această muncă, atât de grea în aparență, este una dintre acelea care îl uimesc cel mai mult pe călătorul care pătrunde pentru prima oară în munții care despart Franța de Elveția. Dacă, intrând în Verrières, călătorul întreabă a cui este acea frumoasă fabrică de cuie care îi asurzește pe oamenii de pe strada mare, i se răspunde cu un accent târăgănat: *E a domnului primar.*

Și dacă același călător se oprește câteva clipe pe această stradă principală din Verrières, care urcă de la râul Doubs până pe vârful colinei, e mai mult ca sigur că va întâlni un bărbat înalt și cu înfățișarea importantă a cuiva foarte ocupat.

Când apare el, toți își scot pălăria pe dată. Părul lui începe să încărunțească, și e îmbrăcat în haine gri. I s-au decernat mai multe decorații, are o frunte înaltă, un nas acvilin, și trăsăturile feței lui sunt oarecum regulate: la prima vedere, găsești chiar că reunește demnitatea unui primar de la țară cu acea înfățișare plăcută pe care o mai poți întâlni la un bărbat de patruzeci și opt sau de cincizeci de ani. Dar curând călătorul parizian e șocat de un anume aer plin de mulțumire de sine și de înfumurare amestecat cu un fel de mărginire și de lipsă de inventivitate. Simți, în sfârșit, că talentul acestui bărbat se limitează la a obține să i se plătească foarte exact ceea ce i se datorează și să plătească el însuși cât mai târziu ceea ce le datorează altora.

Așa este primarul orașelului Verrières, domnul de Rênal. După ce a traversat strada cu un pas grav, el intră în primărie, și călătorul nu-l mai vede. Dar, dacă își continuă plimbarea, la cam o sută de pași mai sus, zărește o casă destul de frumoasă și, prin

grilajul de fier, o grădină magnifică. Dincolo de ea, la orizont, se văd colinele din Burgundia, care parcă sunt făcute anume pentru plăcerea ochilor. Această priveliște îl face pe călător să uite atmosfera viciată de mici interese bănești care începe să-l asfixieze.

I se spune că acea casă îi aparține domnului de Rênal. Primarul din Verrières și-a făcut frumoasa casă de piatră pe care tocmai o termină de construit, datorită câștigurilor pe care i le-a adus marea lui fabrică de cuie. Se zice că familia lui este de origine spaniolă, de viță veche, și se mai spune și că s-a stabilit în acel loc cu mult înainte de cucerirea lui de către Ludovic al XIV-lea.

După 1815, se rușinează că e industriaș: 1815 l-a făcut primar al orașelului Verrières. Zidurile terasei care susțin diferitele părți ale acestei magnifice grădini care, din etaj în etaj, coboară până la râul Doubs, sunt și ele răsplata științei domnului de Rênal într-ale comerțului cu cuie.

Să nu vă așteptați să găsiți în Franța acele grădini pitorești din jurul orașelor manufacturiere din Germania, Leipzig, Frankfurt, Nürnberg etc. În Franche-Comté, cu cât construiești mai multe ziduri, cu cât îți presari mai mult proprietatea cu pietre înălțate una peste alta, cu atât ești mai respectat de vecini. Grădinile domnului de Rênal, pline de ziduri, sunt admirate și pentru că el a cumpărat, în aur, câteva petice de pământ pe care se află. De exemplu, ferăstrăul mecanic a cărui așezare ciudată pe malul râului Doubs v-a uimit când ați intrat în Verrières, și pe care ați remarcat numele de SOREL, scris în litere uriașe pe o scândura care domină acoperișul, ocupa, în urmă cu șase ani, spațiul pe care se înalță acum zidul celei de-a patra terase din grădina domnului de Rênal.

Călcându-și pe mândrie, domnul primar a trebuit să facă multe demersuri pe lângă bătrânul Sorel, țaran aprig și încăpățânat; a trebuit să-i numere bani buni de aur ca să-l convingă să-și mute ferăstrăul în altă parte. Cât privește râul *public* care pune în mișcare ferăstrăul, domnul de Rênal,

datorită încrederii de care se bucură la Paris, a obținut să fie deviat. Această favoare i s-a făcut după alegerile din 182*.

I-a dat lui Sorel patru pogoane în schimbul a unuia singur, situat la cinci sute de pași mai jos pe malul râului Doubs. Și, deși această poziție era mai avantajoasă pentru comerțul său cu scânduri de brad, moș Sorel, cum i se spune de când este bogat, a știut să stoarcă din nerăbdarea și *mania de proprietar* de care era cuprins vecinul său, suma de 6000 de franci.

Este adevărat că acest târg a fost criticat de pricepuții locului. Odată, într-o zi de duminică, în urmă cu patru ani, domnul de Rênal, întorcându-se de la biserică în costum de primar, l-a văzut de departe pe bătrânul Sorel, înconjurat de cei trei fii ai săi, cum îl privește surâzând. Acest surâs a fost ca un cuțit înfipt în inima domnului primar, care își spune de atunci că ar fi putut face schimbul în condiții mult mai bune.

Pentru a ajunge să fii respectat în Verrières, important este să nu adopți — construind totodată multe ziduri — vreun plan adus din Italia de acei zidari care, primăvara, trec prin strâmtorile din munții Jura, mergând spre Paris. O asemenea inovație i-ar aduce celui care ar construi astfel, o eternă reputație de *om nechibzuit*, și el ar fi pentru totdeauna pierdut în ochii oamenilor înțelepți și moderați care hotărăsc cine trebuie și cine nu trebuie respectat în Franche-Compté.

În fapt, acești oameni înțelepți exercită aici cel mai plictisitor dintre *despotisme*; tocmai din cauza acestui cuvânt nesuferit șederea în micile orașe este insuportabilă pentru cine a trăit în marea republică numită Paris. Tirania opiniei, și încă ce opinie! este la fel de *prostescă* în orașelele din Franța ca și în Statele-Unite ale Americii.

II UN PRIMAR

Importanța! Domnule, oare nu înseamnă nimic? Respectul proștilor, uluirea copiilor, invidia bogaților, disprețul celui înțelept.

BARNAVE¹

DIN FERICIRE PENTRU REPUTAȚIA domnului de Rênal ca administrator, un uriaș *zid de susținere* era necesar pentru promenada publică ce merge de-a lungul colinei, la o sută de picioare deasupra râului Doubs. Datorită acestei admirabile poziții, ai de aici una dintre cele mai pitorești priveliști din Franța. Dar în fiecare primăvară ploile torențiale loveau promenada, săpau în ea adevărate șanțuri, o făceau impracticabilă. Acest inconvenient, simțit de toată lumea, l-a silit în mod fericit pe domnul de Rênal să-și immortalizeze administrația printr-un zid înalt de douăzeci de picioare și lung cam de șaizeci sau de optzeci de metri.

Parapetul acestui zid, pentru care domnul de Rênal a trebuit să se ducă de trei ori la Paris, căci ministrul de interne care-l precedase pe cel actual se declarase dușman de moarte al promenadei din Verrières, se înalță acum cu patru picioare deasupra solului. Și, sfidându-i parcă pe toți miniștrii prezenți și trecuți, este căptușit acum cu dale din piatră.

De câte ori, în timp ce mă gândeam la balurile de la Paris părăsite în ajun, cu pieptul sprijinit de marile blocuri de piatră de un frumos gri bătând în albastru, nu mi-am aruncat privirile spre valea râului Doubs! Dincolo, pe malul stâng, șerpuiesc cinci sau șase văi în adâncul cărora ochiul deslușește foarte bine niște pâraie. După ce au alergat din cascadă în cascadă, le vezi cum cad în râul Doubs. Soarele este fierbinte în acești munți; când

¹ Antoine-Pierre-Joseph-Marie Barnave (1761–1793), om politic francez, partizan al dinastiei constituționale; a murit ghilotinat în perioada Terorii.

strălucește deasupra capului, reveria călătorului este adăpostită pe această terasă de niște platani magnifici. Creșterea lor rapidă și frumosul lor frunziș de un verde bătând în albastru se datorează pământului pe care domnul primar l-a adus îndărătul uriașului zid de susținere, căci, în ciuda opoziției consiliului municipal, el a lărgit promenada cu mai bine de șase picioare (deși e ultraregalist, iar eu sunt liberal, îl laud că a făcut asta), și iată de ce, după părerea lui și după cea a domnului Valenod, fericitul director al depozitului de daruri pentru cerșetori din Verrières, această terasă poate fi comparată cu cea din Saint-Germain-en-Laye.

În ceea ce mă privește, nu am de reproșat decât un singur lucru PROMENADEI FIDELITĂȚII; acest nume oficial poate fi citit în cincisprezece sau în douăzeci de locuri, pe plăci de marmură care i-au adus încă o decorație domnului de Rênal; i-aș reproșa deci promenadei Fidelității modul barbar în care autoritățile pun să se taie și să se tundă cât mai din scurt viguroșii platani. În loc să semene, prin capetele lor scunde, rotunde și turtite, cu cea mai vulgară dintre legume, ei ar vrea să aibă acele forme magnifice pe care le au în Anglia. Dar voința domnului primar este despotică, și de două ori pe an toți arborii care aparțin comunei sunt amputați fără milă. Liberalii de aici pretind, dar ei exagerează, că mâna grădinarului oficial a devenit mult mai severă de când domnul vicar Maslon a luat obiceiul de a pune stăpânire pe produsele rezultate din acea operațiune.

Acest tânăr cleric a fost trimis la Besançon, în urmă cu câțiva ani, pentru a-l supraveghea pe abatele Chélan și pe câțiva preoți din împrejurimi. Un bătrân chirurg, maior în armata din Italia, retras la Verrières, și care fusese la viața lui, după cum spunea domnul primar, iacobin și bonapartist, a îndrăznit într-o bună zi să i se plângă, reproșându-i mutilarea periodică a frumoșilor arbori.

— Mie îmi place umbra, i-a răspuns domnul de Rênal, cu nuanța arogantă convenabilă atunci când îi vorbești unui chirurg, membru al Legiunii de Onoare; mie îmi place umbra, și pun să fie tăiate crengile copacilor mei astfel încât să facă umbră, și nu înțeleg că un copac ar fi făcut pentru altceva, mai ales când el nu aduce nici un venit, precum folositorul nuc.

Iată cuvintele care hotărăsc totul la Verrières: A ADUCE UN VENIT. Ele exprimă gândirea obișnuită a mai mult de trei sferturi dintre locuitorii orașului.

A aduce un venit este argumentul care hotărăște totul în acest orașel care vi se părea atât de frumos. Străinul care ajunge aici, sedus de frumusețea văilor răcoroase și adânci care îl înconjoară, își închipuie mai întâi că locuitorii lui sunt sensibili la *frumos*; ei vorbesc adeseori despre frumusețea ținutului lor: nu putem nega că nu fac mare caz de ea, dar numai pentru că îi atrage pe unii străini, ai căror bani îi îmbogățesc pe hangii, ceea ce, indirect, aduce un venit orașului.

Într-o frumoasă zi de toamnă, domnul de Rênal se plimba pe promenada Fidelității, dându-i brațul soției sale. Ascultându-și soțul, care îi vorbea pe un ton grav, doamna de Rênal urmărirea cu o privire neliniștită mișcările a trei băieți. Cel mai mare, care putea să aibă unsprezece ani, se apropia prea des de parapet și dădea să se urce pe el. O voce blândă rostea atunci numele de Adolphe, și copilul renunța la planul lui ambițios. Doamna de Rênal părea a avea vreo treizeci de ani, dar era încă o femeie destul de frumoasă.

— Poate că frumosul domn venit de la Paris își va regreta cuvintele, spunea domnul de Rênal pe un ton jignit, și chipul îi era mai palid decât de obicei. Am și eu vreo câțiva prieteni la castel...

Dar, deși vreau să vă vorbesc despre provincie pe două sute de pagini, nu voi avea barbaria de a vă face să îndurați lungimea și întortocherile savante ale unui dialog din provincie.

Frumosul domn venit de la Paris, atât de odios primarului orașelului Verrières, nu era altul decât domnul Appert, care, în urmă cu două zile, știuse să se introducă nu numai în închisoare și în depozitul cu lucruri pentru săraci din Verrières, dar și în spitalul administrat gratuit de primar și de principalii proprietari ai locului.

— Dar, spunea timid doamna de Rênal, ce rău îți poate face acest domn venit din Paris, de vreme ce administrezi bunurile săracilor în modul cel mai cinstit?

— Nu vrea decât să ne acopere cu noroi, și apoi va face să apară articole injurioase în ziarele de orientare liberală.

— Dar nu le citești niciodată, dragul meu prieten.

— Ni se vorbește însă despre aceste articole iacobine; toate astea ne distrag și ne împiedică să facem binele¹. Eu unul nu-l voi ierta niciodată pe preot.

III

BUNURILE SĂRACILOR

*Un preot virtuos și care nu știe ce-i intriga
este o adevărată Providență pentru satul lui.*

FLEURY²

TREBUIE SĂ ȘTIȚI CĂ PREOTUL DIN VERRIÈRES, un bătrân de optzeci de ani, dar care, datorită aerului curat și puternic din acești munți avea o sănătate și un caracter de fier, avea dreptul să viziteze la orice oră închisoarea, spitalul și chiar depozitul cu lucruri pentru săraci. Domnul Appert, care îi era recomandat preotului de la Paris, avusese înțelepciunea să sosească în acel mic oraș plin de oameni curioși, la orele șase dimineața. Pe dată se duse la presbiteriu.

Citind scrisoarea pe care i-o trimitea domnul marchiz de La Mole, pair al Franței, și cel mai bogat proprietar din provincie, preotul Chélan rămase gânditor.

Sunt bătrân și oamenii de aici mă iubesc, își spuse el în cele din urmă, în șoaptă, nu vor îndrăzni! Și, întorcându-se către domnul venit de la Paris, cu o privire în care, în ciuda vârstei înaintate, ardea acel foc sacru care anunță plăcerea de a săvârși o faptă frumoasă, dar nu într-un totu lipsit de primejdie:

¹ Istoric.

² Claude Fleury (1640–1723), preot francez, autor al unei *Istории ecleziastice*.

— Veniți cu mine, domnule, și, în prezența temnicerului și mai ales a supraveghetorilor depozitului cu lucruri pentru săraci, vă rog să nu vă spuneți nici o părere despre ceea ce vom vedea acolo.

Domnul Appert înțelese că avea de a face cu un om cu suflet mare: îl urmă pe venerabilul preot, vizită închisoarea, spitalul, depozitul, puse multe întrebări și, în ciuda unor răspunsuri ciudate, nu rosti nici cel mai mic cuvânt de reproș.

Această vizită dură mai multe ore. Preotul îl invită la cină pe domnul Appert, care pretinse că are de scris niște scrisori, nevrând să-l compromită și mai mult pe cel care-l întovărășise peste tot cu atâta generozitate. Aproape de ora trei, cei doi terminară cu inspectarea depozitului și se întoarseră la închisoare. Acolo îl găsiră în ușa pe temnicer, un fel de uriaș nemaipomenit de înalt și cu picioarele arcuite; chipul lui cu trăsături josnice devenise hâd din pricina spaimei.

— Ah! domnule, îi spuse el preotului de îndată ce-l văzu, acest domn pe care-l văd cu dumneavoastră nu este cumva domnul Appert?

— Și de ce vrei să știi? spuse preotul.

— Pentru că ieri am primit poruncă strașnică din partea domnului prefect, printr-un jandarm, care cred că a călărit în galop toată noaptea, să nu-l las pe domnul Appert să intre în închisoare.

— Află, domnule Noiroud, spuse preotul, că acest călător aici de față este domnul Appert. Recunoști că am dreptul să intru în închisoare la orice oră din zi și din noapte și împreună cu cine vreau?

— Da, domnule preot, spuse temnicerul cu voce scăzută și aplecându-și capul ca un bulldog care se supune cu greu, dar se supune, de frica bății. Numai că, domnule preot, am nevastă și copii, și dacă sunt denunțat o să fiu dat afară din slujbă; cu slujba asta îmi câștig pâinea.

— Și mie mi-ar fi la fel de greu dacă mi-aș pierde-o pe a mea, îi răspunse bunul preot cu o voce tot mai emoționată.

— Dar n-ar fi același lucru! spuse cu însuflețire temnicerul; dumneavoastră, domnule preot, se știe că aveți o rentă de 800 de livre, ceea ce nu-i de ici, de colo...

Acestea sunt faptele, care, comentate, exagerate în fel și chip, stârniseră de două zile toate patimile pline de ură din orașelul Verrières. În acel moment ele serveau drept temă discuției dintre domnul de Rênal și soția sa. În acea dimineață, urmat de domnul Valenod, directorul depozitului, se dusesese la preot pentru a-și exprima totala nemulțumire. Nefiind protejat de nimeni, domnul Chélan simți cât de importante erau cuvintele pe care i le spuneau.

— Ei bine, domnilor! voi fi cel de-al treilea preot, și încă de optzeci de ani, care va fi destituit aici. Sunt aici de cincizeci și șase de ani; i-am botezat pe aproape toți locuitorii din acest oraș, care nu era decât un sat mai mare când am venit eu. În fiecare zi cunun perechi tinere, ai căror bunici tot eu i-am cununat. Verrières este familia mea; mi-am zis, văzându-l pe acest străin: „A venit din Paris, poate fi un liberal, doar sunt atâția și chiar prea mulți; dar ce rău le poate face el săracilor noștri și celor din închisoare?”

Când reproșurile domnului de Rênal și mai ales cele ale domnului de Valenod, directorul depozitului cu lucruri pentru săraci, s-au înțeles, el le-a răspuns, cu o voce tremurătoare:

— Ei bine, domnilor! destituiți-mă. Dar eu voi continua să locuiesc tot aici. Se știe că acum patruzeci și opt de ani am moștenit un teren care îmi aduce 800 de livre pe an. Voi trăi din acest venit. Leafa pe care o am nu mi-a îngăduit să fac economii, domnilor, și de aceea poate nu sunt chiar atât de speriat că o s-o pierd.

Domnul de Rênal se înțelegea foarte bine cu soția lui; dar neștiind ce să răspundă întrebării pe care ea i-o repetă timid: „Ce rău le poate face celor din închisoare?” era pe punctul să se supere de-a binelea, când ea scoase un strigăt puternic. Cel de-al doilea fiu al lor tocmai se urcase pe parapetul zidului care mărginea terasa, și alerga pe el, deși acest zid se înălța cu mai bine de douăzeci de picioare deasupra viței-de-vie ce se află de

cealaltă parte. Doamna de Rênal nu-i spunea nimic, de teamă să nu-l sperie și să nu-l facă să cadă. În cele din urmă, copilul, care râdea de isprava lui, văzu cum se albise la față mama sa, sări de pe parapet pe promenadă și alergă spre ea. Urmă o ceartă zdravănă.

Acest mic eveniment schimbă cursul conversației.

— Vreau neapărat să-l iau la mine acasă pe Sorel, fiul celui care are un ferăstrău de tăiat bușteni, spuse domnul de Rênal; îi va supraveghea pe copii, care încep să se obrăznicească și pe care nu-i mai putem stăpâni. E un preot tânăr, sau cam așa ceva, bun latinist, și cu care copiii vor face progrese; căci are un caracter hotărât, după cum spune preotul. Îi voi da 300 de franci și masă. Aveam unele îndoieli cu privire la moralitatea lui; căci era preferatul celui bătrân chirurg, membru al Legiunii de Onoare, care, sub pretext că le era văr, stătea în pensiune la familia Sorel. Acest om putea în fond să fie foarte bine doar un agent secret al liberalilor; spunea că aerul din munții noștri îi face bine la astm; dar asta nu-i un lucru dovedit. Făcuse toate campaniile din Italia, sub conducerea lui *Buonaparte*, și chiar, se spune, semnase *nu*, pe timpuri, împotriva instaurării imperiului. Acest liberal l-a învățat latina pe fiul lui Sorel, și i-a lăsat toate cărțile pe care le-a adus cu el. De aceea nu m-aș fi gândit niciodată să-i dau pe mână copiii noștri fiului de dulgher; dar preotul, chiar în ajunul scenei în urma căreia ne-am certat pentru totdeauna, mi-a spus că acest Sorel studiază teologia de trei ani, cu gândul de a urma seminarul; deci nu-i liberal, și mai e și latinist.

Acest aranjament e bun din mai multe motive, continuă domnul de Rênal, privind-o pe soția lui cu o expresie plină de diplomatie; Valenod e mândru de cei doi frumoși cai ai săi, pe care i-a cumpărat pentru caleașcă. Dar copiii lui nu au preceptor.

— Ar putea să ni-l ia.

— Deci ești de acord să-l angajăm? spuse domnul de Rênal, mulțumindu-i soției lui printr-un surâs pentru excelenta ei idee. Atunci e lucru hotărât.

— Dumnezeu! dragul meu prieten, cât de repede iei o hotărâre!

— Pentru că am caracter, și preotul a văzut asta. Să nu ne ascundem după deget, aici suntem înconjurați de liberali. Toți negustorii ăștia de pânzeturi mă invidiază, sunt sigur; câțiva dintre ei se îmbogățesc; ei bine, îmi place să-i vadă pe copiii domnului de Rênal ducându-se să se plimbe sub supravegherea *preceptorului lor*. Asta le va impune tuturor. Bunicul meu ne povestea adeseori că, în tinerețea lui, avusese un preceptor. Mă va putea costa o sută de scuzi, dar o voi considera o cheltuială prin care ne ținem rangul.

Această hotărâre bruscă o lăasă pe doamna de Rênal gânditoare. Era o femeie înaltă, bine făcută, care fusese cea mai frumoasă femeie din tot ținutul, cum se spune în acești munți. Avea un aer plin de simplitate, și un mers tineresc; unui parizian, această grație naivă, plină de inocență și de vioiciune, i-ar fi trezit chiar idei de dulce voluptate. Dacă ar fi aflat că are acest gen de succes, doamna de Rênal ar fi fost cuprinsă de rușine. Inima ei nu cunoscuse niciodată nici cochetăria, nici afectarea. Domnul Valenod, bogatul director al depozitului, îi făcuse, se pare, curte, dar fără succes, ceea ce dăduse o neobișnuită strălucire virtuții ei; căci acest domn Valenod, un tânăr înalt și solid, cu o față foarte rumenă și cu niște favoriți mari, negri, era una dintre acele făpturi grosolane, nerușinate și zgomotoase care în provincie trec drept bărbați frumoși.

Doamna de Rênal, foarte timidă și cu un caracter în aparență foarte inegal, era mai ales șocată de mișcarea continuă și de vocea tunătoare a domnului Valenod. Faptul că era atât de departe de ceea ce cei din Verrières numesc bucurie o făcea să treacă drept foarte mândră de nașterea ei. Ea nu se gândea la asta, dar fusese foarte mulțumită văzând că este tot mai puțin vizitată. Nu vom ascunde că trecea drept proastă în ochii *doamnelor*, pentru că, lipsită de orice șiretlic față de soțul ei, ea lăsa să-i scape cele mai bune ocazii de a face să i se cumpere pălării frumoase de la Paris sau de la Besançon. Dacă era lăsată să rătăcească singură prin frumoasa ei grădină, nu se plângea niciodată.

Era un suflet naiv, care niciodată nu ajunsese nici măcar să-și judece soțul, mărturisindu-și că o plictisea. Presupunea, fără să

și-o spună, că între soț și soție nu existau relații mai plăcute. Îl iubea mai ales pe domnul de Rênal când îi vorbea despre proiectele lui cu privire la copiii lor: pe unul îl destina armatei, pe cel de-al doilea magistraturii, iar pe cel de-al treilea Bisericii. De fapt, ea îl găsea pe domnul de Rênal mai puțin plictisitor decât oricare alt bărbat pe care-l cunoștea.

Această judecată conjugală era rezonabilă. Primarul orașelului Verrières își datora reputația de om de spirit și mai ales de bonton unei jumătăți de duzină de glume pe care le moștenise de la un unchi. Bătrânul căpitan de Rênal servea înainte de Revoluție în regimentul de infanterie al domnului duce de Orléans și, când se ducea la Paris, era admis în saloanele prințului. Îi văzuse pe doamna de Montesson, pe faimoasa doamnă de Genlis, pe domnul Ducrest, care inventase Palais-Royal. Aceste personaje reapăreau cam des în anecdotele domnului de Rênal. Dar, treptat, amintirea aceasta a unor lucruri atât de delicate, atât de greu de povestit, devenise pentru el o povară și, de câțva timp, nu mai repeta decât la mari ocazii acele anecdote privitoare la casa de Orléans. Și fiindcă era de altfel foarte politicos, cu excepția momentelor când se vorbea despre bani, trecea, și pe bună dreptate, drept personajul cel mai aristocratic din Verrières.

IV UN TATĂ ȘI UN FIU

E sara mia colpa

Se così è?!

MACHIAVELLI

NEVASTA MEA E CU ADEVĂRAT FOARTE INTELIGENTĂ! își spunea, a doua zi la șase dimineața primarul orașelului Verrières, în timp ce cobora către locul unde se afla ferăstrăul lui moș

¹ Și dacă e așa, să fie vina mea! (it.)